

J.M. JACQUARD.

N° 1, rue de la Harpe 1750
Mort 1799

DIBUIXANT SOMNIS... FABRICANT TEIXITS

I. EL JACQUARD, LA RESPOSTA IGUALADINA A LA MANCA DE RECURSOS ENERGÈTICS AL SEGLE XIX

JAUME ORTÍNEZ I VIVES

Sempre s'ha teixit, a Igualada i a l'Anoia. S'ha teixit i s'ha filat.¹

El tros de roba trobat el 1953 a les excavacions de la cova de Valldecerves a la Llacuna té més de cinc mil anys i, en les recerques d'estacions iberoromanes o romanes, apareixen pesos de teler de forma normal. D'altra banda, la documentació escrita és habitual des de fa segles. En el cas d'Igualada tenim documentada la constitució d'una companyia fabril per teixir llana l'any 1282. El *Llibre dels Paraires* de Carme, que regula l'activitat dels teixidors i sobretot acabadors de llana al segle XVIII al poble de Carme, n'és un exemple ben interessant.

Es filava a mà. A les masies, i especialment les dones, feien la fusada amb un fus talment com les figuretes del pessebre o com a les fires medievals que ara es fan arreu. Teixir era tasca més practicada en pobles i ciutats. Ho feien habitualment els homes, que ben sovint ho compaginaven amb les tasques del camp i els animals.

Tot això fou així fins, aproximadament, l'any 1800. Pels volts d'aquells anys arriben d'Anglaterra remors de canvis. Un anglès ha inventat la *mule-jenny*, un artefacte que fila vuit fusos a la vegada. És a dir: fa vuit vegades més de feina però

sobretot la fa molt millor. La *mule-jenny* "fila més prim". L'eix d'aquesta màquina era mogut amb la força humana, però al cap de poc ja ho van fer mitjançant un corrent d'aigua o bé la tracció de les mules.

Els Farguell de Berga milloren aquella màquina i la fan produir tres vegades més. D'aleshores ençà, aquí, l'anomenen *berguedana*.

De fil ja no sols en surt molt més, sinó que surt incomparablement millor. El 1802 es prohibeix per llei l'entrada de fil de cotó. Tot el fil s'ha de produir aquí i només pot entrar la floca de la planta de cotó. La mesura esdevé determinant.

A França han trobat la manera de preparar la floca perquè, quan entri la fibra a la berguedana, encara es fili millor i més ràpid. Son les cardes de fusta, i uns industrials de Cardona lloguen a França uns fusters que saben fer cardes i els fan treballar a casa seva. De França vénen molts tècnics tèxtils i químics. Els qui entren per Barcelona i passen pel consolat de França poden ser reenviats al seu país perquè el cònsol no permet l'entrada d'informació i tècnica. Els qui entren per la Cerdanya no tenen problemes i ben sovint es queden a la conca del Llobregat.

Els anglesos milloren també la berguedana. Ara la màquina s'anomena *selfactina* i porta 90 pues o més. Batans, cardes i metxeres completen la filatura. La força motriu potent, o molt potent, esdevé imprescindible. Mentrestant, els telers continuen sent manuals i de fusta, però la llançadora ja llisca sobre les taules, i les teles, amb millor fil,

1. Aquest text és la transcripció de la conferència pronunciada per l'autor el dia 3 de juny de 2005 a la Biblioteca Central d'Igualada amb motiu de la inauguració de l'exposició *Dibuixant somnis... fabricant teixits*.

surten més fines i els telers produeixen més en no trencar-se tant els fils d'ordit.

Igualada, amb el seu petit riu i la força de les mules, encara pot anar filant, però tot plegat ja comença a preocupar. El 1824, a Manchester, inventen el teler automàtic. Ja tot en ferro. Ràpid i amb menys personal, però li cal una força motriu. La força motriu ja només la poden donar els salts dels molins hidràulics o el carbó d'hulla anglès. Els Muntadas i una branca dels Godó temen perdre competitivitat i se'n van a Barcelona. Allà, almenys, tindran carbó segur. Igualada encara no té tren per transportar-lo.

A finals de 1825, Tomàs Viladomiu instal·la a Sallent dos telers mecànics —“potser dels primers de Catalunya”, segons Rosa Serra. A Copons han escrit que el primer teler mecànic de Catalunya el van adquirir a Cal Poldo, aquella casa tan bonica de la plaça avui rehabilitada. De fet, en aquells anys, a Copons hi havia encara part de les fortunes dels seus comerciants retornats.

Els canvis són inexorables. Mentre el 1850 Igualada encara tenia 54 fabricants de fil, el 1854 ja eren menys de deu. El mateix 1850 hi havia cinquanta fabricants de teixits. Entre uns i altres ocupaven 3.822 persones.

La davallada del 1850 al 1854 marca un canvi substancial. Hi ha empresaris igualadins que es busquen la vida al costat d'un riu on construir una colònia. Els Guixà s'instal·len a Sant Quirze de Besora i els Reclons a Ribes de Fresser, entre d'altres. Els Jové de Copons ho fan al Pont de Cabrianes, on el Llobregat quasi toca Manresa.

Els teixidors tenen més possibilitats de sobreviure. El teler manual pot resistir millor la mecanització a base de treballar més hores. Ja més tard es podrà automatitzar més fàcilment amb petites calderes.

Vora els rius Llobregat, Ter i Cardener principalment, es comencen a construir grans colònies industrials. Un fenomen que sembla iniciar-se entre Sallent i Berga i que s'estén fins a no deixar un pam de riu per explotar.

A tot Catalunya és l'hora de buscar carbó frenèticament. Al Berguedà i a Sant Joan de les Abadesses sembla localitzar-se bon carbó i els industrials paguen un tren fins a sota el Pedraforca, i pels volts de Calaf es busquen lignits. A l'exposició de Barcelona del 1860 es mostren trossos d'aquest mineral extrets a Cercs, Calaf, Sant Martí Sesgueioles, Sant Joan de les Abadesses, Sant Pere Sallavinera, Ogassa, etc. De moment els qui més treballen el carbó són els notaris, que no paren de fer escriptures de constitució de companyies mineres i de cessions de terrenys per explotar. El president del consell de ministres d'Espanya va dir, en visitar l'Exposició: “*En aquest segle del vapor val més una bona mina de carbó que una mina d'or*”.

Entre els accionistes d'aquestes noves societats mineres de l'Alta Anoia hi ha la burgesia més adinerada de Barcelona. De socis locals només cal destacar alguns propietaris dels mateixos terrenys o una iniciativa igualadina que vol portar el lignit a la indústria de la Conca d'Òdena, però que, en veure-hi riscos massa forts, reparteix el capital entre una dotzena de famílies. També hi trobem alguns dels comerciants de Copons retornats o que, vivint ja a Castella, volen mantenir contactes i inversions. I una cosa evident: un soci de diverses companyies mineres fou el banquer Manuel Girona, que alhora promovia el tren de Barcelona a Lleida. A algú li estranya encara que el tren gran passi per Calaf?

Les esperances posades en el carbó de Calaf animen la constitució d'importantes companyies fabrils a Igualada. Només cal recordar el “Vapor Cremat” com a esperança d'un reviscolament de la filatura, ara ja amb maquinària moderna. El cert és que el carbó de Calaf només té utilitat per a petites calderes de vapor i encara degudament barrejat amb hulla, o amb una “solució” típicament igualadina que ja comentaré més endavant.²

2. Extrec totes les dades sobre els lignits de Calaf del llibre de Josep Riba i Gabarró *Història de l'explotació dels lignits del districte de Calaf*. Vic: Eumo, 2003.

De les xifres de consum de lignits de Calaf a Igualada es pot deduir que la mescla era aproximadament d'un 80% carbó de Calaf i un 20% de combustible de millor qualitat.

Tot plegat per fer anar, ara ja, i som al 1877, unes petites fàbriques de teixits que comptaven amb disset telers, la de Ramon Godó i Pié, setze la de Bartomeu Puiggròs, deu la d'Ignasi Font i cinc la de Magí Ortínez. Ens referim, naturalment, a telers automàtics amb uns motors equivalents a poc més d'un cavall de vapor per teler. De filatures en queda ja ben poca cosa i només cal destacar la de Vda. de Pau Jaume. És ben segur que durant força anys van coexistir el telers mecànics amb els manuals. He dit que el carbó de Calaf s'enriquia amb hulla anglesa, però també he de constatar que alguns fabricants compraven l'escorça dels blanquers un cop ja utilitzada en la seva funció tanina com a combustible de reforç.

Els dos últims fabricants de teixits citats, Ignasi Font i Magí Ortínez, utilitzen els telers mecànics per teixir gèneres en jacquard. És la seva aposta per resituar-se en un mercat on les grans colònies tèxtils han monopolitzat les vendes dels gèneres de gran tirada: llençol, *vichys* per a bates i camises, vela per a vaixells i carruatges, lonetes, cortines, pana, sarges per a "granotes" laborals, draps de llana per a vestits d'home, etc.

Així com la "panyeria" esdevé la gran especialitat de Sabadell i Terrassa, i la sederia ho fou del Barcelonès, els "domassos" per a matalàs, cobrellit, estovalles, etc. són la referència d'Igualada, i així es manté fins al 1982. I continua, encara que poc, avui.

Va ser una bona opció triar un camí tècnicament més difícil però econòmicament més valorat. El jacquard és, tanmateix, un gènere que en aquella època era una especialitat complicada i, encara ara, les màquines de jacquard són molt cares. Les "teles de matalàs" de gran qualitat fetes a Igualada es van escampar per tots els indrets d'Espanya, pel Marroc i per Sud-Amèrica, tant a l'Argentina com a les antigues colònies.

Amb els teixits i els adobs de pell, Igualada era una gran fàbrica. Dones i homes estaven abocats al treball i van fer de la nostra ciutat la segona conurbació industrial de Catalunya. Amb la Gran Guerra tot això va arribar al seu zenit. La implicació de tothom hi era absoluta, i així, per exemple, l'Ateneu Igualadí inclou dins les pàgines del seu butlletí mensual uns articles per a l'aprenentatge de la teoria de teixits. Aquesta implicació, començada el 1904, es materialitza el 14 de desembre de 1908 quan, sota el impuls inequívoc de Joan Llansana i Bosch, s'imparteix el primer curs de Teoria de Teixits i el 1910, als baixos de les noves escoles de l'Ateneu, es crea l'aula d'aquests cursos amb maquinària construïda expressament. L'aula dedicada als "Cursos de contramestres", com anomenen aquests ensenyaments, tenia 93 metres quadrats i l'alçada necessària per encabir-hi un teler de jacquard.

En butlletins posteriors, l'entitat manifesta la seva esperança que els fabricants sabran comprendre el gran esforç que l'entitat fa per potenciar aquesta indústria. I devia ser així perquè, encara que no constin partides concretes per a aquesta activitat, els donatius dels industrials tèxtils per a la construcció del Palau Escolar i la reconstrucció del teatre després de l'incendi són molt importants.

L'escola fou dirigida per Joan Llansana, i anotem com a fet més remarcable la compra d'un teler jacquard que, en aquell temps igual que ara, representa una inversió important. El dilluns de Pasqua de 1911, 26 alumnes d'aquells cursos emprenen un viatge de tres dies que els portarà a visitar la indústria Solà, Sert i fills, a Sant Feliu de Llobregat, l'Escola Tèxtil de Badalona i la Colònia Sedó a Esparreguera, entre altres llocs. D'altres joves van anar a perfeccionar estudis a Lió, capital tèxtil de França, però no hem pogut saber amb detall ni el temps ni el lloc d'estudi d'aquestes estades.

Tot plegat fa evident que els teixits de jacquard representaven una activitat econòmica de

primer ordre i, per tant, un camí professional prou interessant. Cal també remarcar el disseny dels dibuixos que es teixien, peça clau, ahir i avui, per afavorir la venda. Un bon dibuix recolzat en una tela de qualitat en feia més fàcil i rendible la comercialització. Sobre aquest tema he de dir que els dibuixos teixits a Igualada foren adquirits, majoritàriament, als grans especialistes de Barcelona. S'anava a Barcelona a encarregar els dibuixos segons el gènere a fabricar. Un dibuix ben "ple" —un dibuix que ocupés bona part del paper i per tant del teixit— era més valorat pels clients que no pas un fons llis amb unes fulles o uns ocellets o una flor de reduïdes dimensions.

Paral·lelament, el mateixos fabricants de domassos, però sobretot tots els altres fabricants de la ciutat que no tenien màquines jacquard, van fabricar teles de matalàs amb vistosos ratllats que completaven l'oferta a un preu sensiblement inferior. Les ratlles de matalàs són encara avui en el record de molts. Fins l'any 1960, les teles de matalàs es venien al detall a les matalasseries o al grans comerços de roba i el seu preu era molt elevat en el cas dels domassos.

A partir del 1960, però, comença la gran davallada del tèxtil cotoner. Els productes de menys valor afegit s'arrosseguen en les fàbriques que els produeixen. Igualada resisteix molt millor que d'altres ciutats perquè pot valorar encara els jacquards i referma que aquest aspecte del dibuix fou determinant sempre.

Cap al 1970 i fins al 1980, tots els fabricants de matalàs amb jacquard (Industrial Boyer, Ignacio Font i Hijos de J. Ortínez a Igualada i Textil Camps i Samitier a Copons) que treballaven per a les grans marques estatals de matalassos de molla teixien, entre altres, dos mateixos dibuixos amb dos únics colors. D'aquelles quatre referències calculo que se'n van fabricar a Igualada i Copons uns quinze milions de metres. Aquells dibuixos d'aquells anys, però, ja eren comprats a Bèlgica, on ha quedat concentrada aquesta especialitat tèxtil en el context industrial globalitzat, i des d'on es

donen les ordres de fabricació al país que fabrica més barat a cada moment.

Tot això és, a grans trets, la història d'un gremi que va proporcionar treball i riquesa a moltes famílies d'Igualada i la seva rodalia. Podem dir que, entre 1980 i 1982, s'acaben les grans indústries cotoneres locals. Avui, però, a mitjan 2005 i en el punt màxim de la crisi tèxtil europea propiciada per les exportacions xineses, a la conurbació d'Igualada es continua teixint amb màquines de jacquard. Amb bona maquinària i produint centenars de milers de metres l'any, amb unes plantilles molt reduïdes però molt preparades, i en una varietat d'articles, i especialment de dissenys, que li permeten plantar cara a la situació i allargar una història que, a hores d'ara, i tal com va tot, ningú no pot saber com acabarà.

JAUME ORTÍNEZ I VIVES (Igualada, 1950) és enginyer tècnic tèxtil. Actualment és industrial tèxtil i empleat de banca. És un dels fundadors de la *Revista d'Igualada*.

II. DEL DIBUIX AL TELER

MARTA VIVES I SABATÉ

Fins que una tela es teixia en un teler de jacquard, hi havia tot un procés artístic i tècnic llarg i laboriós. Primer, el dibuixant de teixits industrials, format en una escola d'Arts i Oficis, fixava la idea del disseny sobre un paper, normalment acolorit en aquarel·la. Aquest dibuix havia de mantenir les dimensions i proporcions reals que tindria el futur teixit. Quan el dibuixant tenia fet aquest primer dibuix, l'havia de passar a la posta en carta.

La posta en carta era el procés intermedi entre el disseny original i el cartró picat que permetia, a través d'una lectura tècnica, la representació del dibuix en la fase del tissatge, és a dir, a un llenguatge mecànic indispensable per a la correcta execució en el teler.

El trasllat del dibuix es feia sobre un paper especial, quadriculat. Aquestes quadrícules s'anomenen *dotzenes* i expressen la relació que existeix entre la densitat de l'ordit i la trama. Un cop comptat el nombre de fils i passades per centímetre, s'efectuava una proporció per trobar el paper adient: 10 en 12, 12 en 12...

El dibuix es passava a la quadrícula que s'ampliava proporcionalment al nombre de fils (arribant fins i tot a postes en carta de quatre metres de llarg). D'altra banda, el dibuix es contornejava i s'aplicava la pintura de color a l'aiguada o guaix. Cada tonalitat de color representava un joc determinat de fils que tenien la seva correspondència amb la dels teixits. La presència d'un mateix color en diferents llocs de la posta sempre indicava el mateix tipus de lligament. La majoria de postes eren d'un o dos colors.

Quan la posta en carta ja estava acabada, es feia el picat del cartró. En els primers anys el procés era manual utilitzant matrius i punxons. Més tard es van utilitzar sistemes mecànics.

Cada dibuix i posta en carta era específica segons el tipus de teixit que s'havia de utilitzar. El cotó, la seda, el lli, la llana o l'estam eren els teixits en què més s'aplicava la tècnica jacquard. A Igualada, les fàbriques de Bonaventura Martí, Ca l'Ortínez, Cal Font i Oleguer Godó treballaven el cotó per a la confecció de vànoves, cobrellits, llençols, jocs de taula i cutis (teles per matalassos). Altres empreses foren Cal Truco o Cuadras Barral.

ELS DIBUIXANTS

Gràcies als ensenyaments de les escoles d'Arts i Oficis, les empreses de Catalunya van poder comptar amb dibuixants i tècnics en teixits altament qualificats i no havien d'anar a buscar-los a l'estranger.

A Igualada, el febrer de 1897, Joan Martí Miralpeix va proposar d'iniciar el estudis de teoria i pràctica del teixits a l'Ateneu Igualadí. L'abril de 1908, la junta de l'Ateneu accepta la demanda de 22 socis que sol·licitaven que s'impartissin classes de teoria de teixits a l'escola nocturna. Un any més tard, l'entitat projecta l'ampliació de matèries a fi i efecte de comptar amb una veritable Escola d'Arts i Oficis. Al novembre s'acorda la creació d'una escola de contramestres i s'inauguren les classes de Teoria dels Teixits, dirigides per Joan Llansana i Bosch.

A partir del 1924, l'escola compta amb un teler jacquard, amb el seu bastiment, ordidors i la resta de maquinària necessària, per tal de formar contramestres “i entenem per perfecte contramestre el saber com es fa una roba bonica, bona i barata, posseint l'enginy de l'artista, l'art de la indústria i la ciència dels negociants”.

Els dibuixants de què tenim notícia, pels documents conservats a l'Arxiu Comarcal d'Igualada, eren de Barcelona i rodalia. Molts d'ells s'han localitzat en el Museu Tèxtil de Terrassa. Destaquem, però, la figura de Josep Ferrer i Domingo, d'Igualada i format a l'escola de l'Ateneu, el qual va ser l'encarregat de reorganitzar les classes de teoria i pràctica dels teixits l'any 1912. Se'n conserven dibuixos entre 1883 i 1888.

Dels altres dibuixants dels quals s'han conservat mostres de dibuixos a l'Arxiu Comarcal d'Igualada (on se'n poden trobar més de dues-centes de diversos formats, des d'un dibuix de 20 x 40 cm a d'altres de fins a quatre metres de llarg), en fem només esment i son els següents:³

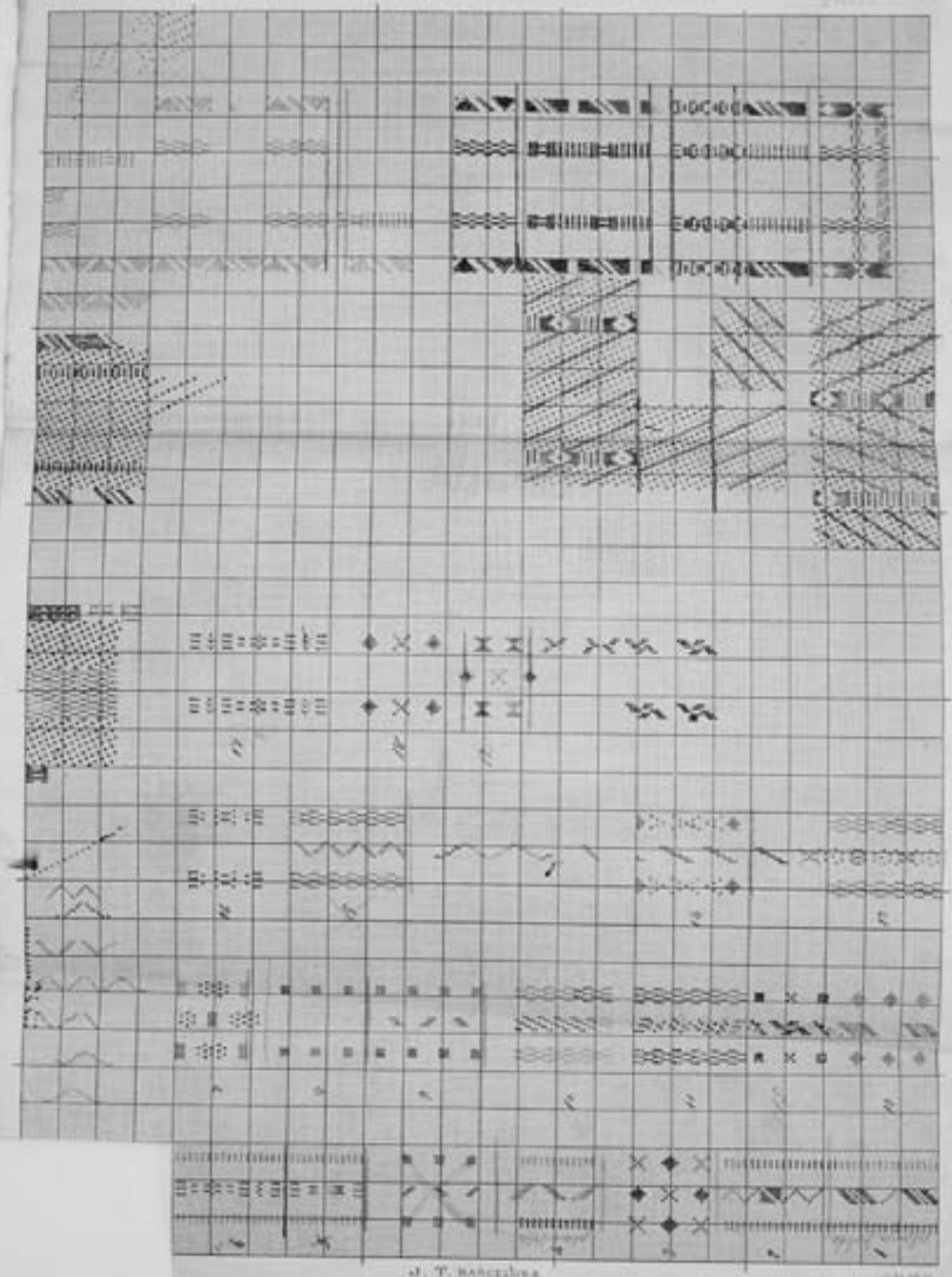
- Josep Curtils (1872)
- Camil Cots Ferreri (1892)
- Jaume Fontcuberta (1897-1907)
- Roman Jubert (1901)
- Joan Bruguera (1902)
- Alfred Sivilla (1903-1908)
- Germans Bottini (1906-1910)
- Joan Duran (1906-1907)
- M. Guisachs (1924)
- Agustí Esclasans (?)
- Acadèmia Umbert (1926)
- Frederic Ferraté, Ars Tèxtil i Francesc Ferraté (1951-1976)
- Artesania Tèxtil López i F. i E. Amich Estebanell (-1978)
- F. Macià Serra (1961-1965)

3. Vegeu el catàleg de l'exposició *Dibuixant somnis... fabricant teixits*. Biblioteca Central d'Igualada, de l'1 al 23 de juny de 2005.

Aquest procés artístic seguia sempre les “modes” de l'època. Així, els primers que podem trobar de finals de segle XIX, si bé eren dibuixos molt treballats i elaborats, es basaven en motius florals. Més tard, l'anomenada època modernista hi té uns exemples claríssims. A més dels motius florals que s'intensifiquen i són més elaborats, n'apareixen d'altres, com ara dibuixos de caràcter oriental i sanefes. Aquests motius i estampats evolucionen fins que ens trobem amb les postes en carta dels anys 50 i 60 del segle passat, amb uns dibuixos ben diferenciats amb figures geomètriques i altres formes.

MARTA VIVES I SABATÉ (Igualada, 1960) és llicenciada en Geografia i Història i directora de l'Arxiu Comarcal d'Igualada. Ha publicat, entre d'altres, *Arxiu Municipal d'Igualada; catàleg de llibres d'actes* (1986), *Procopi Llucià: 30 anys de fotografia* (1990), *L'Arxiu de Protocols del districte d'Igualada* (1997) i *Fons bibliogràfic de l'Arxiu Fotogràfic d'Igualada* (1998).

А. Т. НАЗАРОВА